

Yahya Akyüz ile Türk Eğitim Tarihi Üzerine

Hocam öncelikle Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Türk Eğitim Tarihi sayısı için röportaj teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Biz her sayıda sahanın uzmanlarıyla bir veya iki mülâkat yapıyoruz. Bu çerçevede Türk Eğitim Tarihi sayısında da konunun en kıdemli uzmanı olarak sizinle görüşmeyi istedik. İsterseniz önce Türk eğitim tarihi ile irtibatlı olarak kendi serüveninizi, bu çalışmalara hangi sebeplerle yöneldiğinizi ve çalışmalara başladığınızda ne tür problemlerle veya imkânlarla karşılaştığınızı dinleyelim sizden.

Çok teşekkür ederim. Ben Türk eğitim tarihiyle ilgili çalışmalarına 1963'te Fransa'da başladım. O sırada Fransa'da yüksek lisans yapmaktaydım ve hazırlamakta olduğum tezin konusu Türkiye'de tek partili dönemde halkın siyasî eğitimiydi. Bu o dönemlerde Türkiye için önemli bir konuydu. Ayrıca Fransa'da da eğitimin önemli bir alan olduğunu fark ettim. Bunun için böyle bir tez konusu seçtim. Yüksek lisans tezim 1964'te kabul edildikten sonra 1966'da Fransa'da Fransızca olarak yayınlandı. 1967'de de doktora tezimi bitirdim. Türkiye'ye dönünce Ocak 1968'de Ankara Üniversitesi'nin, o zamanki adı ile Eğitim Fakültesi, şimdiki adı ile Eğitim Bilimleri Fakültesi'ne asistan olarak girdim. Yine o yıllarda eğitimin çok önemli olduğunu, özellikle politik boyutunun önemli olduğunu fark ettim. Zaten kendim Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi mezunuyum (1963) ve eğitimin her zaman bir kamu meselesi olduğunu düşünüyordum. Bu nedenle eğitim tarihimizin siyasî ve sosyal boyutlarına önem vermeyi öncelikli bir eğitim sorunu gibi düşündüm ve Türk eğitim tarihi alanında çalışmalarımı sürdürdüm. Türk eğitim tarihi alanına yönelmemin ikinci bir sebebi de çok eskiden beri Osmanlıca ile ilişkimin bulunması olsa gerek. Bu alanda benim çalıştığım yıllarda fazla bir araştırmacı da görülüyordu zaten. Onun için Türk eğitim tarihi alanında çalışmamın ilginç olacağını düşünerek bu alana yöneldim ve fakültemizde bu konuda önce bir doçentlik tezi hazırladım.

Osmanlıca ile olan bağlantınız nereden geliyordu?

Osmanlıca ile bağlantım çocukluk ve gençlik yıllarıma dayanır. Hem Osmanlıca hem de biraz hat sanatıyla meşgul oldum.

İstanbul Erkek Lisesi'nde öğrenci iken (1956-1959), yaz tatillerinde, babam, Fatih'te Hırka-i Şerif Camii müezzini hattat Selahattin Efendi'den hat dersleri almamı istedi. Böylece, Türk eğitim tarihine has bir terimle, biraz "mürekkep yaladım". Hocam bana saz kalem ve is mürekkebi ile yazarak *sülüs, nesih, talik* ve *rik'a* yazılarının kurallarını öğretti. Sonradan kendim *dîvânî* yazıya da çalıştım. Kuşkusuz hattat olamadım, ya da olmayı düşünmedim, ama bu çalışmalar bende hat sanatı sevgisi oluşturdu ve hem eski yazıyı hem yeni yazıyı güzel yazmama katkıda bulundu. Şunu belirtmeliyim: Karşılaştığım bir hattı okumaktan, sanat değerini anlamaktan, ona bakmaktan zevk alırım. Çok değerli hattatlarımız gelmiş geçmiş. Bugün de var. Yıllar sonra, eğitimci şairimiz Süm-bülzade Vehbi'de şöyle bir beyit görmüştüm: "*Okumaya yazıdan çok sa'y et / Ki kalır nakışla cahil hattat*". Anlamı şu: "Okuyup bilgi öğrenmeye güzel yazı öğrenmekten daha çok çalış, çünkü süslü yazı yazayım derken hattat cahil kalır." Kuşkusuz şair burada fazla abartıyor. Nitekim nice bilgin hattatlar da vardır. Ben şairin beyitini o zamanlar bilmeden öyle davranmışım... Hocamla usta-çırak yöntemi biçiminde geçen bu çalışmamı daha geniş anlatmayı bir başka makaleme bırakıyorum.

Kamu yönetiminden eğitim tarihine geçtiniz. Bu geçişte ya da eğitim tarihinin önemini fark etmenizde hocalarınızın bir etkisi oldu mu? Yoksa siz tamamen kendi iradenizle mi sahayı değiştirdiniz?

Ben sanıyorum kendi irademle değiştirdim. Şu anda hafızamı yoklayınca böyle düşünüyorum, fakat hocalarım da teşvik ettiler. Ben belki ilk adımı attım. Hocalarım da bunun yararlı olacağını söylediler. Sonuçta iyi oldu. Doçentlik tezim bu alanda önemli bir çalışmadır diye düşünüyorum. *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri* başlıklı 1848-1940 dönemini konu alan bir çalışmadır doçentlik tezim. Bu tezi 1972'de savundum ve 1978'de basıldı. *Türk Eğitim Tarihi* alanındaki çalışmalarımın temeli bu tez çalışması sırasında oluşmuştur. Çünkü Türk eğitiminin en önemli konularından birisi "öğretmen" konusudur. Ben öğretmenlerimizi toplumsal değişme içinde uzun bir sürede incelemeye başlayınca Türk eğitiminin temel kaynaklarıyla da önemli ölçüde tanışmış oldum.

Daha çok hangi hocalarınızın teşviklerini gördünüz?

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Fransızca ve İngilizce hocam, büyük dil bilgini ve bilge bir insan olan Dr. Vedat Örs'ün (1899-1981) ve Eğitim (Bilimleri) Fakültesi'nde asistanı olmaktan onur duyduğum Prof. Dr. Hâmede Topçuoğ-

lu'nun (1918) çok değerli teşviklerini ve rehberliğini gördüm. Ayrıca bilim âşıkları olan babam Ahmet Akyüz ile annem Fatma Akyüz'ün ve eşim Prof. Dr. Emine Akyüz'ün teşvikleri de benim şevkle çalışmamı sağlamıştır.

Çalışmalarınıza başladığınız sıralarda yaptığınız literatür okumalarında karşılaştığınız temel kaynaklar yahut kaynak problemleri nelerdi?

Benim çalışmaya başladığım yıllarda Türk eğitim tarihinin temel birkaç kaynağı şüphesiz vardı. Osman Nuri Ergin'in *Türkiye Maarif Tarihi* adlı eseri, Faik Reşit Unat'ın *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, Aziz Berker'in *Türkiye'de İlköğretim*, Nafi Atuf Kansu'nun *Türkiye Maarif Tarihi*, Mahmut Cevat'ın *Maarif Teşkilâtı Tarihçesi* gibi temel kaynaklar vardı. Bunların dışında şunu fark ettim: Türk eğitim tarihinin bu değerli eserlerde el atılmamış daha pek çok kaynağı var. Bunlar nelerdi? Bunlar arşiv belgeleriydi. Zaten İstanbul'da da oturuyordum. Ankara'da asistandım ama İstanbul'da Sultanahmet'te Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne çok yakın mesafede bir evimiz vardı. Arşiv belgelerinin adı geçen araştırmacılar tarafından kullanıldığını gördüm ama daha pek çok belgenin bulunduğunu da fark ettim. Bir de basının taranmadığını, öğretmenlerin anılarının pek ele alınmadığını gördüm. Dediğim gibi ortada bazı temel eserler olmakla beraber o dönemde Türk eğitim tarihi alanında henüz okunacak pek çok belge, ele alınacak pek çok konu vardı. Böylece gördüğüm boşluklarda çalışmaya ve önemli arşiv belgeleri yayınlamaya koyuldum.

Çok mecmua, çok süreli yayın kullanmışsınız hocam bu doçentlik tezinde. Mecmualar, gazeteler, dergiler... Bu kaynaklara nasıl ulaştınız o dönemde?

Arşiv belgeleri için İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni kullandım. Kütüphaneler olarak da Ankara'da Millî Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, İstanbul'da Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi. Bunların dışında taşrada bazı kütüphanelerde de çalıştım. Paris'te Fransız Millî Kütüphanesi'nde de incelemelerde bulundum. En önemli kütüphaneler bunlardı. O dönemlerde henüz fotokopi de yoktu. Kaynaklardan istinsah edip yazıyordum, fişler çıkarıyordum. Bu çok zaman alıcıydı, fakat bunun şöyle bir faydası oldu bana: Yazdığım şeyleri daha iyi öğrendim, daha iyi özümstedim. Onun için, fotokopinin bulunmaması benim konuları daha iyi hazmetmeme, öğrenmeme yardımcı oldu diyebilirim.

Türk eğitim tarihi üzerine araştırmalar yürüten en kıdemli isimlerden birisiniz. Bunu da göz önünde bulundurarak soruyorum: Sizce Türk eğitim tarihi dediğimizde bu kavramdan özellikle ne anlamalıyız? Belki bununla paralel olarak; Türk eğitim tarihini dönemlendirmeye tabi tutarsak temel kilometre taşları hangi dönemlerde karşımıza çıkıyor?

Türk eğitim tarihiyle ilgili iki temel soru soruyorsunuz: Birincisi Türk eğitim tarihi deyince ne anlamalıyız? İkincisi Türk eğitim tarihini hangi dönemlere ayırmalı, nasıl incelemeliyiz? Kanımca Türk eğitim tarihi dediğimiz zaman Türk milletinin bilinen en eski tarihlerinden başlayarak günümüze kadar gelen zaman süresi içinde eğitimle ilgili her türlü faaliyetini kapsayan, araştıran, tartışan bir tarih bilimini anlamalıyız. Tarih ve eğitim bilimlerinin kesiştiği bir yerdedir Türk eğitim tarihi. Tarih yöntemlerine göre ama eğitim konularında da bilgili olarak çalışılması gereken bir alandır. Şüphesiz Türk eğitim tarihinin alt dalları vardır. Çeşitli bölümlerine ilişkin başlı başına çalışmalar yapılabilir. Mesela medreselerin tarihi incelenebilir. Belli bir dönemin tarihi, belli bir siyasî rejimin, hükümetlerin eğitim politikaları incelenebilir. Ama genel Türk eğitim tarihi dediğimiz zaman sanıyorum Türk milletinin bilinen en eski tarihlerinden günümüze kadar geçen zaman süresi içinde eğitimle ilgili her türlü faaliyeti, örgün ve yaygın eğitim çalışmalarını, insan yetiştirme düzenini, okulları, öğretmenleri, Türk milletinin mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve eğitim sistemi arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilimi anlamalıyız. İşte benim genel Türk eğitim tarihinden anladığım budur. Dönemlendirmelere gelince şüphesiz Türk milletinin oluşturduğu pek çok devletler, sistemler, rejimler vardır. Bunların her biri ayrı ayrı incelenebilir. Ben kronolojik bir sıra ile önemli Türk devletlerindeki eğitim tarihini almayı, bugüne kadar getirmeyi gerekli gördüm. *Türk Eğitim Tarihi* başlıklı on üçüncü baskısı yapılan *M.Ö. 1000 – M.S. 2008* alt başlığımı taşıyan kitabımızın ana planı böyledir.

Eğitime hâkim olan felsefe, eğitim sisteminin yetiştirmeyi öngördüğü insan tipi vb. unsurlar çerçevesinde meseleye yaklaşırsak daha farklı bir dönemlendirmeye de yapabiliriz belki. Klasik dönem, modern dönem ayrımı gibi. Modern dönemin belki kendi içerisinde birtakım kırılma noktaları tespit edilebilir. Sizin bu konuyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Klasik dönem eğitimini nerede kesmek lazım ya da modern eğitim nerede başlar? Bu konuyla ilgili fikirleriniz neler?

Bu klasik dönem, modern dönem dediğiniz dönemler daha ziyade Osmanlı eğitim tarihi için yapılan dönemlendirmelerdir. Selçuklular için, Karahanlılar için, daha eski Türkler için şüphesiz böyle yapılmıyor. Osmanlılar için benim yaptığım sınıflandırma şöyle: Kuruluştan ilk yenileşme hareketlerine kadar olan dönem yani 1300'lerden 1700'lerin sonlarına kadar olan dönem. Daha sonra eğitimde ilk yenileşme hareketleri dönemi yani 1700 sonlarından Tanzimat'a kadar olan dönem. Sonra Tanzimat dönemi. Sonra 1876'larda başlayan Abdülhamit dönemi. Daha sonra II. Meşrutiyet dönemi. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemi. Günümüzün çeşitli Türk devlet ve toplumlarındaki eğitim tarihini de ayrı bir başlık altında ele aldım. Bunun dışında, dönemlere ay-

rılması gerekli olmayan konular da olabilir. Türk eğitim tarihinin alt konuları da şüphesiz vardır.

Ele alınan probleme göre mutlaka konunun derinliği de değişecektir. Eğitim tarihi açısından baktığımızda Osmanlı öncesi dönem için bariz farklılık gösterecek bir tabloyla karşılaşıyor muyuz? Diyelim ki Göktürkler yahut da Uygurlar ile Karahanlılar ve Selçuklular arasında ciddi farklılıklar var mı?

Burada belirgin olan unsur şu oluyor: Türklerin İslamiyet'e geçişlerinden önceki ve geçişlerinden sonraki eğitimleri. Bu geçiş önemli bir etkide bulunuyor. İnsan yetiştirme anlayışında önemli bir etki yapıyor İslâmiyet. Daha önceki insan yetiştirme düzeniyle sonraki düzen farklı. Ama ortak bir özellik var. O özellik de Türklerde bir bilim sevgisi var. Her zaman var bu bilim sevgisi. İslâmiyet'e geçişle de bu biraz daha pekiştiriliyor. Size *Kutadgu Bilig'*den çok ilginç bir mısra söyleyeyim. 1069 civarında Yusuf Has Hacip veya Balasagunlu Yusuf adındaki düşünürümüzce yazılan bu eserde "*bilgi ile göğe yol bulunur*" deniyor. Yani Türkler göğe bile çıkmanın bilgiyle olacağını bulmuşlar, bilginin gücüne o kadar inanmışlar, ama maalesef göğe çıkma sonradan başka milletlere nasip olmuş. Çünkü Türkler gerekli olan o bilgiye ulaşamamışlar. Ama bilginin önemini anlamışlar. Onun için Türklerin İslamiyet'e geçişlerinden önce de sonra da büyük bir bilim sevgisi var.

Özellikle yenileşme dönemini ele alırsak, bu dönem için yaptığınız dönemlendirmenin mantığı esas olarak neye dayanıyor?

1770'lerden itibaren 1839'da Tanzimat'ın ilânına kadar eğitimde gerçekleşen yenileşmelere "eğitimde ilk yenileşme hareketleri dönemi" dedim. 1839'dan itibaren de Tanzimat, I. Meşrutiyet, Mutlakiyet, II. Meşrutiyet, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemleri olarak adlandırdım. Bu tasnif, eğitimde yeni kurumların oluşmasını, rejimlerin ve devlet yapısının değişmesini esas almaktadır.

Eğitim tarihinin bizde bir bilim olarak teşekkülü ne zamana tekabül ediyor?

Eğitim tarihiyle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda belki bu sorunuzun cevabını daha kolay bulabiliriz. Eğitim tarihiyle ilgili benim tespit edebildiğim en eski çalışmalar II. Meşrutiyet yıllarına kadar gidiyor. Bu yıllarda Sâtu Bey'in "Meşrutiyet'ten Sonra Maarif Tarihi" başlıklı *Muallim* dergisinde güzel bir yazısı var. Daha sonra Nafi Atuf Kansu'nun bazı kitapları var ve 1922'de Mahmut Cevat'ın *Tarihçe-i Nezaret-i Teşkilât-ı Maarif-i Umumiye* başlıklı bir kitabı var biliyorsunuz. Osman Nuri Ergin'in *Türkiye Maarif Tarihi* adlı 1940'larda beş cilt, 1977'de üç cilt olarak yayınlanmış kitabı var. Aziz Berker'in 1945'te *Türkiye'de İlköğretim* başlıklı bir kitabı var. Faik Reşit Unat'ın 1964'te yayınlanan

Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış başlıklı bir kitabı var. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı* adlı 1965'te yayınlanan bir kitabı var. Günümüze doğru gelirse Fahri Unan'ın *Fatih Külliyesi*, Yasin Yılmaz'ın *Süleymaniye Külliyesi*, Cemil Öztürk'ün *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Gülbadi Alan'ın *Merzifon Amerikan Koleji*, Süleyman Büyükkarcı'nın yabancı okullarla ve azınlık okullarıyla ilgili kitapları var. Mustafa Ergün'ün *İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri*, Tayyip Duman'ın *Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, Ülker Akkutay'ın *ENDERUN MEKTEBİ*, Hasan Akgündüz'ün *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi* vs., Ersoy Taşdemirci'nin *Cumhuriyet Döneminde Yabancı Profesörler*, Cavit Binbaşıoğlu'nun *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ali Akyıldız'ın *Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, İlhami Yurdakul'un *Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Reform*, Şamil Mutlu'nun *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*.

Bu saydığım eserler sınırlandırıcı değil. Saymadığım pek çok eser daha var. Birkaçının daha hiç değilse yazarını verelim: Muallim Cevdet, Nevzat Ayas, Hüseyin Atay, Ahmet Yaşar Ocak, Ekmeleddin İhsanoğlu, Bayram Kodaman, Erdoğan Başar, İsa Eşme, Hasan Hüseyin Dilaver, Uygur Kocabaşoğlu, Hikmet Yıldırım Celkan, Necmettin Tozlu, Necdet Sakaoğlu, Adnan Şişman, Kemal Turan, Ali Güler, Niyazi Altunya, Özcan Mert, Selçuk Akşin Somel, Halil Aytekin, Ali Baltacıoğlu... Bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Bu alanda yayınların git-tikçe genişlediğini ve derinleştiğini görüyoruz.

Türk eğitim tarihi ne zamandan beri ayrı bir ders olarak okutuluyor? Bu çok önemli soruyu sanıyorum şöyle cevaplayabilirim:

Türkiye'nin iki eski ve önemli eğitim kurumu olan İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü'nde ve Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nde böyle bir ders yoktu. Bu kurumlarda Maarif Teşkilâtı dersi vardı. Bu, Millî Eğitim Bakanlığı'nın biraz tarihine değinerek esas olarak eğitim örgütünü ve yasal mevzuatı konu alıyordu. Bu dersi İstanbul'da Sadrettin Celal Antel, Ankara'da tarih sırasıyla İhsan Sungu, Nevzad Ayas ve Faik Reşit Unat okutmuşlardır. Ancak bu dersin kesinlikle düşünsel bir yönü yoktu ve Türk eğitim tarihi değildi. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nde Halil Fikret Kanad'ın okuttuğu Pedagoji Tarihi başlıklı bir ders daha vardı. Bu ders de esas olarak Batılı eğitimcileri konu alıyordu.

Türk eğitim tarihi bağımsız ve önemli bir ders olarak ilk kez Ankara Üniversitesi içinde 1965'te kurulan Eğitim (Bilimleri) Fakültesi'nde okutulmuş, sonra, 1982'den itibaren kurulan bazı Eğitim fakültelerinde de yer almaya başlamıştır. Bilindiği gibi, bu dersin temel konuları ilk kez tarafımızdan belirlenmiş ve ilk ders kitabı da tarafımızdan yazılmış ve yayınlanmıştır (1982). Bu dersin daha sonra programlardan çıkarılıp tekrar konması serüvenine de az sonra değineceğim.

Soracağım soruya da kısmen girdiniz ama belki bu temel çalışmalardan ya da literatüre bir anlamda yön veren ve onun istikametini de belirleyen bir takım çalışmalardan ve tartışmalardan biraz daha kapsamlı bahsedebiliriz. Bu çerçevede örneğin Emrullah Efendi, Sâti Bey, Ziya Gökalp'in müdahili olduğu bir "Tuba Ağacı Nazariyesi" ve bu nazariye etrafında yürütülen eğitimin hangi kademelerine daha fazla önem verilmesi, öğretmen yetiştirilmesi gerektiği hususu var. Bu tartışma Cumhuriyet döneminde de devam eden, etkileri görülen bir tartışma.

Evet. II. Meşrutiyet dönemi başka alanlarda olduğu gibi Türk eğitim tarihinde de çok önemli bir yer tutar. Otuz üç yıl süren Abdülhamit döneminden sonra konuşma ve yazma özgürlüğü gelince aydınlar gerçekten çok şey yazmışlar, söylemişler, çok öneriler getirmişler. Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da bu böyle. İşte bu görüşlerden birisi Maarif nazırı olan Emrullah Efendi'nin "Tuba Ağacı Nazariyesi"dir. Bu nazariyeye göre Emrullah Efendi şunu söylüyor: Biz eğitimi ilköğretimden başlayarak geliştirmeye çalışırsak bu çok zaman alır. Çünkü ilköğretim, sonra ortaöğretim, sonra üniversite derken en az on beş yıl sonra yetişmiş elemanlara sahip olabiliriz. Oysa bizim o kadar vaktimiz yok. Biz bir an önce yetişmiş insana, beyin gücüne sahip olmalıyız. Onun için *üniversiteden* başlamalıyız diyor. Tuba Ağacına benzetmesinin sebebi de; Tuba Ağacı cennette olduğu söylenen bir ağaç. Kur'an-ı Kerim'de böyle bir bilgi yok, Tuba kelimesi geçiyor ama bu anlamda değil. Tuba Ağacı bazı dinî hikâyelerde geçen bir ağaçtır. Cennette bulunduğu söyleniyor. Kökleri yukarıda, dalları ve meyveleri aşağıda. Cennet ehlinin kolayca toplamaları için meyveleri aşağı sarkmış bir ağaçtır. Biz üniversiteden başlarsak Tuba Ağacının meyvelerine hemen eriştiğimiz gibi yetişmiş beyin gücüne de çok fazla zaman harcamadan sahip olabiliriz anlamındadır. Fakat Sâti Bey bu görüşe karşı çıkıyor ve "Tuba Ağacı Nazariyesi"ne karşı biraz latife olsun diye "Kiraz Ağacı Nazariyesi"ni ortaya atıyor. Yani kiraz ağacı gibi doğal bir ağaç yetiştirelim, hayalî bir cennet ağacı yetiştirmeye çalışmayalım. Nasıl ki kiraz ağacının kökleri yerededir, sonra gövdesi, sonra dalları, meyveleri gelirse biz de böyle insan yetiştirelim, yani *ilköğretimden* başlayalım; yoksa sağlam bir ilk ve orta öğretime dayanmayan yüksek öğretimden yararlı ürün alnamaz diyor. Bildiğiniz gibi Ziya Gökalp, Emrullah Efendi'nin görüşlerini, yani "Tuba Ağacı Nazariyesi"ni desteklemiştir. Cumhuriyet döneminde de uzun yıllar hatta 1960'lı yıllara kadar "İlköğretim ve ortaöğretim mi öncelik taşımalıdır, yoksa yüksek öğretim mi?" diye bir tartışma yaşanmıştır.

Cumhuriyet'i kuran kadroların yaptığı tercih ne oldu?

İlköğretimden başlama tercihidir. Ama Cumhuriyet hiçbir zaman yüksek eğitimi de ihmal etmemiştir. Zaten Emrullah Efendi de "Tuba Ağacı Nazariyesi"yle yüksek öğretime öncelik verilmesini tavsiye ederken ilköğretime ihmal etmemiştir.

Yine 17. yüzyılda dile getirilmeye başlanmakla beraber özellikle II. Meşrutiyet döneminde yoğun olarak ifade edilen ve neredeyse ittifak halinde dile getirilen bir medrese eleştirisi var.

Evet II. Meşrutiyet döneminin medreseler açısından önemi şurada. Artık bizzat medreseliler bile medresenin eleştirilebilir yönlerini fark ediyorlar. Oysa daha önceki dönemlerde zaten medreselere dokunulamıyor. Ama II. Meşrutiyet dönemi genel olarak eleştirilerin çoğaldığı, eleştirel bakışın toplumsal sorunlara yansıdığı bir dönem olduğu için medreseler de bundan nasibini alıyor ve üstelik bizzat medreseliler eleştirmeye başlıyorlar medreseleri. Sonuçta İstanbul medreseleri Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri adı altında yeniden düzenleniyor ve medreselere psikoloji, beden eğitimi, resim gibi dersler de giriyor. Ama medreseler kendilerini yenilemekte geç kaldığı için Cumhuriyet dönemine gelseler bile 1924'te Tevhid-i Tedrisat'tan bir iki hafta sonra kapatılıyorlar.

Yüksek öğretim açısından meseleye baktığımızda bir Darülfünun tecrübesi var. Bunun uğradığı inkıtalar ve geçirdiği birtakım dönüşümler de var ve bu Cumhuriyet döneminde de devam ediyor. Bu çerçevede yüksek öğretimin seyrini nasıl değerlendirmek gerekir Osmanlı'dan itibaren?

Osmanlı'da medreseler, özellikle Fatih ve Süleymaniye medreseleri, Aya-sofya medreseleri yüksek öğretim düzeyinde idiler. Eğer bunlar kendilerini yenileyebilirdi Osmanlı'da belki Tanzimat döneminde Darülfünun kurulması sözkonusu olmayacak, medreseler kendileri üniversite haline dönüşeceklerdi. Bu yeniliğe kendileri uyum sağlayacaklardı. En doğrusu bu olacaktı. Fakat medreseler olduğu gibi bırakılınca Tanzimat döneminde bir Darülfünun kurulmasına ihtiyaç duyuldu. 1900 yılında Abdülhamid döneminde Darülfünun tekrar örgütleniyor. Fakat çok gariptir ki 1906'da Maarif nazırı Haşim Paşa Darülfünun'un kapatılması tavsiyesinde bulunuyor Abdülhamid'e. Bu benim yayınladığım bir belgede ortaya çıkmaktadır. Haşim Paşa Darülfünun'un, "adı" nedeniyle çok ilgi çektiğini ve öğrencilerin kafasını yeni fikirlerle doldurduğunu, bunun için kapatılmasını tavsiye ediyor Sultana verdiği bir layihada. Hatta Darülfünun kapatılırsa öğrencilere ne olacak, onu da belirtiyor. Darülfünun kapatıldığında öğrencileri Mülkiye, Hukuk, Darülmuallimin gibi meslek okullarına dağıtılacaktır diyor. Nedeni şu: Meslek mekteplerini düzenlemek ve disiplin altında tutmak Maarif nazırı için şüphesiz daha kolay. Fakat Darülfünun kapatılmamıştır.

Belki buradan Cumhuriyet'e doğru geçebiliriz. Cumhuriyet devri eğitim tarihini herhalde kendi içerisinde birtakım dönemlendirmelere tabi tutabiliriz. Sizin de yüksek lisans tezinize konu olan tek parti dönemi, 1947-48'den

sonraki özellikle de 1950'den sonraki dönem, 1980 sonrasını da ayrı bir dönem olarak ele alabiliriz. Ama biz yine de erken dönem Cumhuriyet'e yoğunlaşalım. Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında eğitim felsefesi neydi? Ne yapmak istedi açtığı kurumlarla?

Cumhuriyet yeni bir insan tipi oluşturmak istedi. Bu insan tipi biraz pragmatist olacak, kendi ayakları üzerinde duracak bir insan tipidir. Eski dönemin memur yetiştiren zihniyetine karşı bir tip bu. Cumhuriyet'i kuranlar eski insan tipinin bilgiyi, kullanma amacını pek düşünmeden elde edip bir süs, bir ziynet gibi gören bir anlayışa sahip bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Eski sistemi, böyle bir insan yetiştirmekle eleştiriyorlardı. Onun için Cumhuriyet döneminde kimseye muhtaç olmayacak bir şekilde, pragmatik bir düşünceyle insan yetiştirme işine girildi. Cumhuriyet'in insan yetiştirme felsefesi budur. Kendi işini kendi yapacak, kimseye muhtaç olmayacak, memur olmayacak bir insan. Bu Mehmet Akif'te de vardır. Mehmet Akif II. Meşrutiyet dönemindeki yazılarında Osmanlıların kâtip, memur veya din görevlisi olmaktan başka bir amaç gütmeyen meslek anlayışlarını ve hayata bakışlarını dar bulup eleştirmiş ve gerçek müspet bilimlere ve manevî bilimlere sahip insan tipini arzulamıştır. Böyle bir insan tipinin yetiştirilmesinin Cumhuriyet felsefesinin de temelinde olduğunu görüyoruz. Nitekim Atatürk de benzer şekilde, bilimi bir süs olarak değil işe yarar bir unsur olarak değerlendirecek ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmeliyiz demiştir.

Bu düşüncenin gerçekleşmesini mümkün kılacak aktörlere baktığımızda belki birtakım kurumlara ve isimlere yoğunlaşmak gerekiyor. Köy Enstitüleri, Halk Evleri, Millet Mektepleri gibi. Cumhuriyet'in bunu yapmaya çalıştığı kurumlar üzerinde belki bir şeyler söylenebilir.

Çok doğru. Sözüünü ettiğiniz kurumlar Cumhuriyet rejiminin gerekli gördüğü halk aydınlanmasının kurumlarıdır ve toplumun eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde yazdıklarıyla özellikle eğitim üzerine yoğunlaşan birtakım isimler var. Belki kısmen Osmanlı'dan intikal eden insan unsuru bu, ama bir İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimler var. Yahut Köy Enstitülerinde görev yapmış birtakım isimler var Tonguç gibi, Makal gibi. Bunların dışında farklı bir tip geliştirmeye çalışan isimler var mı? Belki bir anlamda muhalif de diyebileceğimiz yani devletin ya da Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının yetiştirme çalıştığı tipe alternatif bir tip geliştirmek iddiasıyla ortaya çıkan isimler, eserler var mı?

Bu konuda en çarpıcı örnek Mümtaz Turhan'dır. O, *Kültür Değişmeleri ve Garplulaşmanın Neresindeyiz?* başlıklı eserlerinde, ilköğretimin tek başına top-

lumu ileri götüremeyeceğini söyler. Ona göre, Batılılaşmada belirleyici ve öncelikli olan “ilim zihniyeti”ni oluşturmak ve yeterli sayıda “birinci sınıf ilim adamları” ve “teknik uzmanlar” yetiştirmek, araştırma merkezleri kurmaktır. Bu tür tezleriyle Turhan, Cumhuriyet döneminde ilköğretime öncelik verilmesini eleştirir. Ancak, ben Cumhuriyet rejiminin geniş halk kesimlerine asgari bilgiler kazandırma çabalarının isabetli olduğu görüşündeyim.

Nurettin Topçu’yu ve Türkiye’nin Maarif Davası başlıklı eserini bu çerçevede mütalaa edebilir miyiz?

Ben 1956-59 yılları arasında İstanbul Erkek Lisesi’nde okudum. 1958-59 ders yılında yani lise üçüncü sınıftayken Nurettin Topçu felsefe, sosyoloji, mantık derslerinde hocamızdı. Bir lise öğretmeniydi, ama doçentti. Kendi ders kitaplarını okuduk. Bir öğretim yılı karşımızda bize ders anlattı, bizi aydınlattı. Dediğiniz gibi Nurettin Topçu’da da öncelikli bir mesele olarak “bilim zihniyeti”nin alınması gibi görüşler vardır. Topçu’nun *Türkiye’nin Maarif Davası, Yarıncı Türkiye* başlıklı eserleri, çıkardığı *Hareket* dergisi ile makaleleri önemlidir. Onun temel düşüncesi özetle şöyledir: Osmanlılarda medreseler “tutuculuk”tan, eski hukuk bilginlerinin kitaplarına körü körüne bağlılıktan ve “skolastik” yöntemlerden dolayı gerilemiş ve yozlaşmıştır. “Skolastik”, düşünce özgürlüğü tanımayan bir zihniyettir. Aynı “skolastik” zihniyeti koruyarak Batı’ya yönelen Tanzimat’tan bu yana açılan mektepler de kendilerinden bekleneni bir türlü veremiyor. Öğrenciler ilim yoluna ve yaratıcılığa sevkedilemiyor. Onların amacı diploma alıp eskisi gibi yine “memur” olmak. Oysa öğrencilere tam bir özgür düşünce içinde, eleştiri, şüphe yöntemleriyle gerçeği araştırma anlayışı, başka deyişle “ilim zihniyeti” kazandırılmalıdır. Sadece “iman” alanı bunun dışında kalabilir. Ayrıca, bizi yaşatacak güçleri Batı’da ya da bir başka ülkede değil, ancak kendi içimizde bulabiliriz. Kendimize özgü millî bir eğitim ve kültürü de Batının ve bütün insanlığın eseri olan yöntemlerle yoğurarak geliştirebiliriz, kendimizden uzaklaşıp Batı’ya taklit ederek değil!...

Topçu’dan sonra?

Belki başkaları da vardır, şu anda aklıma gelmiyor ama Nurettin Topçu bu alanda bir düşünür olarak etkili olmuş bir insandır. Fakat şunu da unutmayalım: Atatürk’ün “Hayatta en hakikî mürşit (yol gösterici) bilimdir” sözü çok önemli. Fakat biz bilime ulaşabilmek için yapılan şeylerin yeterli olmadığını söyleyenlerden söz ediyoruz. Sadece bir okuma yazma öğretiminin halka fazla yarar sağlamayacağı, çünkü okuma yazma bilenle bilmeyen arasında dünyaya bakışta, yeniliklerin kabulünde fazla bir farkın ortaya çıkmadığını ileri sürenlerden söz ediyoruz. Yoksa Cumhuriyet rejimi kuşkusuz bilimsel gelişmeleri de amaçlamıştır.

Siz kırk seneyi aşkın bir süredir eğitim tarihiyle ilgileniyorsunuz ve başından beri eğitim tarihi literatürü ve birincil kaynakları ile muhatapsınız. Bu birikimi de göz önünde bulundurduğunuzda; Türk eğitim tarihi çalışmalarının muhtevası, seyri, yönelişleri ve kazandığı zenginlikler hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Ben Türk eğitim tarihi alanında gittikçe artan çalışmaların yapıldığını gözlemliyorum. Bunlar özellikle yüksek lisans, doktora tezleri, çeşitli makaleler ve sempozyumlarda sunulan bildirimler olarak görülüyor. Bu şekilde gittikçe artan nitelikli çalışmalar var. Çünkü Türk tarihine ve kültürüne karşı giderek bir merakın yoğunlaştığı gözlemleniyor. Bu iyi bir şey. Fakat bu konuda bir eleştiride bulunmamız da gerekiyor. Türk eğitim tarihi 1997’de programlardan çıkarılmıştı. 2007-2008 yılından itibaren tekrar ama kısmen programlara kondu. Programlara tekrar konunca bu dersin kitabına ihtiyaç oldu. Gerçi bazı kitaplar yok değildi ama birçok kişi de kitap yazma sevdasına düştü. Hayatında Türk eğitim tarihiyle hiç ilgilenmemiş, bir makale bile yazmamış bazı kişiler özellikle yardımcı doçentler, hatta profesörler, yayınevlerinin teşviki ile bir araya geldiler ve bir editörün başkanlığında kitaplar yazdılar. Yani “Programa Türk eğitim tarihi konmuş haydi biz de kitabını yazalım ve onu okutalım” gibi bir düşünceye gidildi. Kimileri de, derleme yazıların başına “Türk Eğitim Tarihi” koyarak kitaplaştırdılar. Oysa her bilimsel alan gibi Türk eğitim tarihi de ihtisasa, uzmanlığa saygı gösterilerek ve bilime katkıda bulunmak amacıyla yayın yapılması gereken bir alandır. Bu da çok ciddi ve uzun çalışmaları gerektirir. Yani bir ders kitabı yazmak sanıldığı gibi kolay değildir. Bilakis büyük bir birikim, bir alt yapı gerektirir. Onun için Türk eğitim tarihi alanında çalışacaklar önce ayrıntılı çalışmalar yapıp bir birikim sağlamalı ve daha sonra kitaplar yazmalıdır. Özetle, yayınevlerinin ticarî bir kaygı ile farklı üniversitelerden konu ile ilgisiz profesörleri ve yardımcı doçentleri bir araya getirip bir editör başkanlığında kitap yazdırma çabasına girişmeleri bilim ve etik dışı, çok yanlış bir uygulamadır.

Eğitim tarihinin müfredattan kaldırılıp sonra tekrar konulmasını neye bağlıyorsunuz?

4 Kasım 1997’de Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Türk eğitim tarihini hiçbir gerekçe göstermeden Eğitim Fakültelerinin programlarından çıkardı.

Sizce gerekçesi nedir?

Bunun gerekçesi açıklanmadı. Tepeden inme bir tutum izlendi. Ama şöyle bir tahminde bulunabiliriz: O sırada Yüksek Öğretim Kurulunda programları düzenleyenler arasında çok sayıda yabancı uzmanlar vardı. Bunların neyin “uzmanı” olduğu da belli değildi... Çünkü açıklama yapılmamıştı. YÖK hiç kimseye danışmadan, bu alanda çalışanlara sormadan sanıyorum yabancı uzmanların etkisiyle Türk eğitim tarihini programlardan çıkardı. Türk eğitim ta-

rihi programlardan dokuz yıl kadar bir süre uzak tutuldu. Ancak 2006'da Yüksek Öğretim Kurulu'nun kısmen değişen yönetim kadrosu içinde bu defa Türk eğitim tarihinin gerekli olduğu fikri belirmeye başladı. Yıllarca bendeniz de bunu savundum. "Türk eğitim tarihi programlardan çıkarılmamalı, Türk eğitim tarihinden dersler çıkarılmalı" fikrini yıllarca her vesileyle işledim ve sonunda YÖK başkan vekili Prof. Dr. İsa Eşme ve, üç beş kişi de olsa, başka eğitimcilerin de bu davaya inanmasıyla 2006'dan itibaren bu konuda yeniden çalışmalar yapıldı ve 2007-2008'den itibaren de Türk eğitim tarihi bir ölçüde Eğitim fakülte-leri programlarına tekrar kondu.

Türk eğitim tarihi dersinin müfredattan kaldırılmasının ideolojik bir arkaplanı da olabilir mi? Zira alınan kararlar 28 Şubat ile aynı döneme tesadüf ediyor. Türk eğitim tarihinin muhteva itibarıyla 28 Şubat hareketinin ortadan kaldırmaya çalıştığı unsurlarla dolu olması gibi bir durumun etkisinden söz edilebilir mi? Belki benzer bir durum olarak Ankara Üniversitesi SBF'den Türk idare tarihi dersinin kaldırılması, daha doğrusu seçmeli hale getirilmesi ile de birleştirilebilir.

Olabilir. Şöyle ki Türk eğitim tarihi, dediğiniz gibi, geçmişteki eğitim birikimimizin olumlu olumsuz yönlerini ele alan, bugün için bize yararlı bilgiler sağlayan bir bilim dalıdır. Oysa böyle bir ders kaldırılınca geçmiş deneyimler, fikirler nasıl öğrenilebilir? Ama biz Türk eğitim tarihinde her şey iyidir demiyoruz zaten. Böyle bir iddia yanlış olur. Türk eğitim tarihinin parlak veya tutarsız yönleri olduğu gibi bugüne ışık tutacak yönleri de bulunmaktadır. Bunların tümüyle bilinmesi gerekir. Olumlu olumsuz eğitim tecrübelerimizin bilinmesine büyük ihtiyaç vardır.

Literatürden devam edelim isterseniz. Eğitim tarihine ilişkin yapılan çalışmalar ve bu çalışmalar çevresinde oluşan literatürü göz önünde bulundurduğunuzda sizce daha ziyade hangi alanlarda bir takviyeye ihtiyaç duyulmaktadır, başka bir ifade ile en az yahut yetersiz çalışılmış alanlar nelerdir?

Türk eğitim tarihi dediğimiz zaman bugün üzerinde daha çok çalışılmasında yarar gördüğüm temel alanlar şunlar olabilir: Arşivde gittikçe yeni belgelerin araştırmacılara açıldığını görüyoruz. Bunların değerlendirilmesi, öteden beri açık olan belgelerin de daha iyi gözden geçirilmesi, taranması önemli bir çalışma alanıdır. Eski basının taranması da ilginç olur. Sonra sözlü tarih yoluyla da eski eğitimcilerin, öğretmenlerin anılarının derlenmesi gibi çalışmalar bence öncelik taşıyor. Bu alanda çok ciddi doktora tezleri yaptırılmalıdır. Türk eğitim tarihinin çalışma alanları, konuları tümüyle bitmiş değil. Hangi alana bakarsanız yapılacak işler görürsünüz. Türk eğitim tarihinin daha önemli gelişmeler gösterebilmesi için konusuna giren hemen her alanda çok daha fazla çalışma yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Eğitim tarihi çalışmalarının kaynakları nelerdir diye sorsak? Gerçi bu soruyu daha önce modern dönem Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi için bir ölçüde cevaplandırdınız ama milattan öncesi yahut modern öncesi dönem için kaynak problemi de baş gösteriyor. Bu dönemler üzerine yapılacak bir çalışma hangi kaynaklara müracaat etmelidir?

Çok eski dönemlere ilişkin kaynaklar bol değil. Zaten tarih biliminde eskiye gidildikçe kaynaklar azalır. Mesela Göktürlere ilişkin eğitim tarihimize ait kaynaklar nelerdir diye sorarsak fazla bir kaynak bulamayız. Belki de bu konuda yorumlarımız değişmeli, bakış açımız genişlemeli. Konuyu biraz daha açalım: Orhun Anıtları hemen her zaman Türk dili ve edebiyatının ve Göktürk tarihinin bir konusu gibi düşünülmüştür. Oysa biz *Türk Eğitim Tarihi* başlıklı kitabımızda Orhun Anıtlarının aynı zamanda bir eğitim konusu olduğunu ileri sürüyoruz. Çünkü Bilge Kağan Orhun Anıtlarında şunu söylüyor: “Ey cahil halk! Ey bilgisiz budun! Bu taşlara bakarak yazdıklarımı öğren. Başına gelen felâketlerin, mutlu yaşadığın anların nedenlerini öğren. Bu ölümsüz (bengü) taş bunları yazdırdım. Yani ben ancak kalıcı bir madde olan taş bunları yazdırırsam, Türk milleti tarihin bu derslerini sen uzun süre inceleyerek öğrenebilirsin.” Demek ki bu bir eğitim konusudur. Ne eğitimi? Siyasî eğitim. Böylece Türk milletinin siyasî eğitimi için dikilmiştir bu anıtlar aynı zamanda. Bu bizim kişisel bir yorumumuzdur. Demek ki eskiye gidildikçe bizim mevcut belgeleri daha iyi yorumlamamız, eğitim açısından anlamı nedir diye incelememiz önem taşımaktadır. Selçuklu dönemine ilişkin de belgelerimiz çok fazla değildir. Devlet evrakı çok az kalmıştır o dönemlerden. Eğitim tarihi için de böyledir. Günümüze doğru geldikçe belgeler çoğalmaktadır. Osmanlı döneminde arşivler var. Fakat size küçük bir örnek vereyim. Cumhuriyet dönemi başlarında, 1925’lerde, Ankara’nın Ayaş ilçesinde tutulmaya başlanan bir öğretmenler kurulu karar defteri tespit ettim. 1925’te defter eski harflerle yazılmaya başlanmış, beş on sayfa yazılmış. Yeni harflere geçilince o kısımlar iğnelenmiş kapatılmış defter ters çevrilip yeni harflerle yazılmaya devam edilmiş. Bu defteri yayınladım. Demek istediğim günümüze gelindikçe Türk eğitim tarihinin kaynakları çok zenginleşmektedir. Türk eğitim tarihi bir okyanustur, kıyası bilinmeyen bir okyanus! Biz bu okyanusta yüzmeye çalışıyoruz. Eğitimci şairimiz Nâbî’nin de dediği gibi “*İlim bir lücce-i bisahildir / Anda âlim geçinen câhildir*” (Bilim, kıyası bulunmayan engin bir denizdir. Böyle bir denizde âlim geçinmek cahillikten ileri gelir). Ben öğrenmekle meşgulüm hâlâ.

Şüphesiz öğrenmek devam eden bir şey ama aynı zamanda öğretiyorsunuz da. Kendi çalışmalarınız dışında yaptırdığınız tez çalışmaları da var. Yaptırdığınız bu çalışmalarda özellikle öne çıkan bir problem var mı?

Şimdiye kadar ben on doktora tezi yönettim. Bu tezler bitirildi önceki yıllarda. Şu anda da dört doktora tezi çalışılıyor benim danışmanlığımda. Pek çok

yüksek lisans tezinin de danışmanlığımı yaptım. Benim üzerinde durduğum tez konuları genellikle öğretmen sorunları olmuştur; öğretmen sorunları, çocuk yayınları, öğretmenlerin meslekî dergileri, eğitim biliminin gelişmesi gibi konular olmuştur. Tez konularını seçerken öğrencilerimizin isteklerini de göz önünde tutuyoruz. Bu da zaten doğaldır. İnsan sevdiği bir alanda çalışabilir. Ama o alan biraz da işe yarar, az işlenmiş ve önemli bir alan olmalı. Böyle olursa ve çok ciddi çalışılırsa yapılan bir doktora tezi kalıcı olabilir. Bir doktora tezi bilinmeyen, ya da az bilinen, hemen hemen hiç işlenmemiş ve önemli bir konuyu bilimsel yöntemlerle ele alıp tam bir açıklığa kavuşturmalıdır. Biz daha ziyade bu açılardan tez konuları belirlemeye özen gösteriyoruz.

Türk eğitim tarihinin en az işlenmiş kısımları sizce öğretmen sorunları mı?

Öğretmen sorunları az işlenmiş ve üstelik her zaman güncel bir konudur. Çünkü eğitimin temel unsurlarından en önemlisi öğretmendir. Öğretmen sorunları eğer çözülebilirse, iyileştirilebilirse eğitimimiz bugün bundan büyük yararlar sağlar. O açıdan geçmişten günümüze öğretmen sorunlarının iyi bilinmesi çok önem taşımaktadır.

Hocam, Türk eğitim tarihini araştırmak, okumak, öğrenmek neden önemlidir? Türk eğitim tarihi ne işe yarar?

Türk eğitim tarihi gerçekten eğitim bilimleri içinde önemli bir yer tutar. Bunun birkaç nedeni var. Ben kısaca ikisini açıklamakla yetineceğim:

Birincisi, Türk eğitim tarihi bilmeyen bir eğitimci ve öğretmen bugünün eğitim politikalarını yeterli bilgi ve bilinçle değerlendiremez, sorgulayamaz. Türk eğitim tarihini bilmeyen bir öğretmen bir “öğretici” olabilir. Öğrendiği bir konuyu öğretebilir ama “öğretmen” olamaz. Bu, müzik aleti çalan bir kişiye benzer. Müzik aleti çalan herkese müzikolog diyebilir miyiz? Müzikolog olması için çok daha evrensel ve geniş bilgiye sahip olması gerekir. Peki bir öğretmenin böyle bir bilgiye sahip olması gerekir mi? Gayet tabii gerekir. Aksi takdirde öğretmen her zaman edilgen ve bir teknik eleman gibi yalnızca okuduğunu öğreten, fakat mesleğini tarihî derinlik içinde algılayamayan biri durumunda kalır. Oysa bana göre öğretmen kendi mesleğinin sorunlarını tarihî ve güncel boyutlarıyla bilen, meslek bilincine sahip ve mesleğini koruması gereken bir insan olmalıdır. Bunun için mesleğinin gelişme tarihini bilmelidir. Türk eğitim tarihi de geniş ölçüde öğretmenin tarihidir.

İkinci olarak geçmişten günümüze her alanda bilgi birikimi oluşmuştur. Tıpta, hukukta, siyasette her alanda bu böyledir. Türk eğitim tarihinde de miltattan önceki yıllardan başlayarak günümüze kadar bir bilgi birikimi oluşmuştur. Bu birikimler ilgili fakültelerde okutulur. Mesela Tıp fakültelerinde tıp tarihi ve deontoloji yani tıp tarihi ve hekimin meslek ahlâkı ilkeleri, Hukuk Fakül-

tesinde Türk hukuk tarihi, Roma hukuku okutulur. İnkılap tarihlerini saymıyorum, ben bir fakültenin alanına giren konulardaki bir tarih dersini kastediyorum. Siyasal Bilgiler fakültesinde idarî teşkilât tarihi vardı ama galiba seçimlik ders haline getirildi. İletişim fakültesinde sinema tarihi, iletişim tarihi. Ziraat fakültesinde ziraat tarihi, Harp Akademilerinde Harp tarihi okutulur. Eğitim alanında da bu böyle olmamalı mı? Türk eğitim düşüncesinin ve uygulamalarının bir birikimi varsa bu nerede okutulacak? Bunun yeri Eğitim fakülteleri değil midir? Bunun için mutlaka Türk eğitim tarihi okutulmalıdır diye düşünüyorum. Türk eğitim tarihi demek ki öğretmene güçlü bir meslek bilinci sağladığı için gerekli bir derstir. Güçlü bir meslek bilinci ise öğretmenin edilgen kalmayıp eğitim politikaları konusunda söz sahibi olması, eğitimi düzenleme faaliyetlerine katılması, eğitim öğretim ve öğretmen sorunlarını sorgulaması için gerekli bir bilgidir. Aksi takdirde öğretmen hiçbir zaman mesleğini ve eğitim öğretim sorunlarını tarihî derinliği içinde algılayamaz, gerçek bir meslek bilinci kazanamaz. O zaman da başarılı ve gerçek bir öğretmen olamaz diye düşünüyorum.

Hocam, iyi bir Türk eğitim tarihçisi olmak için neler yapmalı?

Ben bu alanda 45 yıl çalıştıktan ve Fakültemizde de 41 yıla yakın görev yaptıktan sonra 10 Aralık 2008’de yaş haddinden dolayı emekli oldum. Sorunuzu bu uzun çalışmalarımın çıkardığım dersler ışığında cevaplayacağım:

İyi bir Türk eğitim tarihçisi olmak için öncelikle tarih ve eğitim bilimlerinde araştırma yöntemlerini çok iyi bilmek gerekir. Sonra, çok iyi Osmanlıca ve özellikle *rik’a* yazısı ile bir-iki yabancı dil bilinmelidir. Alandaki tüm önemli yayınlar izlenmeli ve okunmalıdır. Ayrıca, bu alanda çalışan önemli hocaları ve araştırmacıları tanımak ve mümkünse usta-çırak ilişkisi içinde bulunmak da çok yararlıdır. Yalnızca Türk eğitim tarihini değil, genel Türk tarihini, dünya tarihini, çeşitli ülkelerin eğitim tarihlerini de incelemek, eğitim bilimlerinin temellerini bilmek, sempozyumlara, panellere katılmak, Türk eğitim tarihinin çeşitli konularında derinlemesine araştırmalar yapmak da gerekir.

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Türk Bilim Tarihi Özel Sayısında (2004, c. 2, sy. 4, s. 355) değerli bilim tarihçimiz Prof. Dr. Fuat Sezgin’in vurguladığı gibi, “çok çalışmak” gerekir! Prof. Sezgin, anılarında, Alman hocasının onun günde 13-14 saat çalışmasını yeterli bulmadığını söylemektedir ki, bu çok anlamlıdır. Gerçekten bir Türk eğitim tarihçisinin de çok çalışması, aşkla çalışması gerekir. Çünkü, bir Türk eğitim tarihi deyimi daha kullanırsak, “Aşk olmadan meşk olmaz”. Bu şu demektir: İnsanın gönlünde, yaptığı şeye karşı derin bir sevgi, saygı ve istek olmazsa o iş savsaklanır, iyi bir çalışma yapılamaz, iyi ürün alınmaz...

Bu belirttiklerim, iyi bir Türk eğitim tarihçisi olmak için temel şartlardır, ancak bunlar sınırlayıcı değildir. Kuşkusuz başka çok önemli şartlar da söylenebi-

lır. Örneğin, alışırken Türk milletine ve Türkçemize karşı olan sorumluluğu-
muzun bilincini taşımak gerekir. Bilimsel etik ilkelerine saygı duyup onları uy-
gulamak gerekir!..

Hocam, son soru: Başka ilgi alanlarınız var mı?

İnkılâp tarihi, özellikle Balkan, Çanakale savaşları ve Millî Mücadele ile il-
gili çok önemli araştırmalarım, yayınlarım var. Türk kùltür tarihi ve dũnya uy-
garlık tarihi alanında da çalışıyorum.

Suluboya ve karakalem resim çalışmalarım var. Bir suluboya resmim ABD
Orlando'da University of Central Florida Eğitim Fakùltesi (College of Educati-
on) dergisinin kapak resmi olarak yayınlanmıştır (vol. 5, 2005). Bursa'daki Ye-
şil Türbe'nin bir suluboya resmi de OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tari-
hi Araştırma ve Uygulama Merkezi) Dergisinin kapağında yayınlanmıştır (Güz
2006, Sayı 20).

evre sorunlarına, bu konuda öğrencilerin ve toplumun bilinçlendirilmesi-
ne duyarlıyım. Hem yayınlarım var hem de Ayaş'ın Ilıca köyünde bir köy kuru-
su oluşturmak amacıyla 1993'ten beri halk önderliği faaliyeti içindeyim.

Bahçemizde gül, lale, sümbül, zambak... yetiştirmek de eşim, çocuklarımız
ve torunlarımızla beraber bizim âilecek zevkli bir uğraşımız...

Hocam, bu güzel sohbet için çok teşekkür ederiz.

Anılarımı, görüşlerimi açıklama fırsatı verdiğiniz için ben teşekkür ederim.